

Sorginak Hondarribian? J. Caro Barojaren oroitzapenez

JUAN SAN MARTIN

Hemeretzi urte baizik ez zituen Julio Caro Barojak *Anuario de Eusko-folklore*-ko XIII. liburukian "Hechicería vasca" zeritzan lan hura agiriz eta oharrez argitaratu zuenean. Gai haren jarraipenez sorginkeriari buruzko lanak eta hauen artean bereziki "Las brujas de Fuenterrabía (1611)", 1947. urtean *Revista de dialectología y de tradiciones populares* aldizkarian argitara eman zuen (III. liburukiaren, 184-204. orrialdeetan); gero 1975ean *Brujería vasca* zeritzan liburuan bildurik emango zuena.

Juliok, bere ikerkuntzak, beti jarri zituen lekuko agiri zehatzez oinarriturik. Bere aurretiko iker-tzaileek zer zioten begiratzuz eta agirien arabera bere jakiturizko aburu zorrotza eskainiz. Hori izan zuen zentzuz jokatzeko modua.

Hondarribiko historian maiz entzunak ditugun Inesa Gaxen, Maria Garro, Maria Etxagaray,

Maria Migel Oyanguren, Maria Illarra eta Katalin Etxeberriaren epaiketak aztertu zituen, Inkisizioko Ofizio Santuko agiritegian. Han aurkitu zituen Txomin Aranburu notarioaren paperak eta agiri haietaz baliatu zen 1611ko maiatzean Santxo Ubilla eta Gabriel Abadia herriko alkateek lekuko zirela eman zituzten arrazoibideak, salatuak izan ziren pertsonak esandakoari jarraituz, zehatz-mehatz ikertu eta zentzu onez ulertuz heldu zion gaiaren mamira zuzen joanaz.

Epaiketa haren lekukorik gehienak haurrak ziren, pubertaroko neskatoak maizenik eta zahartzaroak burua moteldutako guti batzuk. Gaztetxoek kontaktzen zutenez, sorgin horiek gau-erdian ohetik hartu eta teila-tuen eta murruren gainetik hegaz Jaizkibel mendiko Santa Barbara ermitondora eroaten omen zituzten, han egiten zen

akelarrera. Baina, Juliok erudizioz eta zentzunez ondo jantziriko jakitunaren argitasunez, E. Dupré ikertzaileak 1925. urtean Parisen argitaratu zuen *Pathologie de l'imagination et de l'émotion* liburuko argudioei jaramon eginaz joko zuen gertakaritzat kontatzen zituen irudikerietara argi bila, amets haiei beren lekua emateko. Akelarre haietan sexu kontuak nahasten zirenez, nik esango nuke, errepresiozko gertakari haiek Freud-en arabera psikoanalisiak soilik epaitzekoak zirela. Baina, J. Caro Barojak nahiago izan zuen epaitzaileek zer zioten ikusi eta kasu bakoitza punduz-pundu zehatz begiratzaz aztertu eta bere irizpide zuzen eta uka ezinak burutu.

Ohartzen zen, gaiaren funtsean, Pierre d'Lancrek 1609.-ean Lapurdi eta Behe-Nafarroan sorgin-ihiza ireki zuenetik herri guzia izutu ondokoa zela. Salakuntzaren beldurrez, mugaz hemendikaldera ihesik zetozten emakumeengandik hasi zelako hemen bertan sorgin-ihiza. Arestian aipaturiko gehienak frantses-euskaldunak bai ziren: I. Gaxen Bastidako baxe-nafardarra, Maria Etxagaray Hazparneko eta Maria Garri Lekoneko lapurtarrak, adibidez; gainerakoak horien lagunak. Auzoek gorrotoz, aiherkundez edo beren buruak besteen aurrean eder egin nahirik salatzaile bihurtuak. Giro har-

tan, fantasiari hegoak emanaz, horretaraino heldu bai zen herriaren psikosis kolektiboa. Batzutan oso ankerra bai da gizartearen jokaera.

Urte haietako sorgin-ihiza, batik bat, Baztandik Bidasoa zehar Hondarribirainokoa izan zen. Mendebalderago ordea, Errenterian Maria Zozaya nafarra eta Pasaia San Pedron Maritxuloko izan ziren sorgintzat atxilotuak. Argi dago muga inguruan kokatzen zirela sorginkeraren susmoak eta frantses-euskaldunak susmagarri. Horiek ziren P. d'LANCRE-ren epaiketaz Bordelen sorgintzat hainbeste emakume euskaldun erretzearen ondorioak.

Baina, egiaren izenean behin eta berriz esan beharrezkoa da sorgintzat epaiketara eroan zituzten emakume horiek, Alonso Salazar y Frias inkisidoreak bere txostenean argi zionez, tormentuzko zigorpean 'Bai' esan arte eduki zituztela. Oroi, Salazar y Frias inkisidorea elizgizonaz gainera jurista zela eta sorginkeraren ikerkuntzarako bereziki etorria. Herriz herri ibili zen lekuko ziurren bila, han eta hemen galdez eta ikerketaren ondorioz, inkisidore honentzat, sorginik ez zen, burubero eta zentzu elbarritu batzuren baitan ezik, eta haurren salakuntzak amets hutsa baizik ez ziren. Horri esker, "sorginok" ez zituzten sutan erre.

Batzuk, Inesa Gaxen bezala, ontzian sartu eta Hendaian utzi zituzten.

Garai hura ere holakoa zen, Frantziako erlijio gerrak eta Euskal Herriko ifar-ekialdean kalbinisten itzal iraupenak, nere us-tez, zer ikusirik izan zuten arazo haietan.

Horregatik edo, askorentzat ez zen komeni Salazar y Frias in-kisidorearen txostenak argitzen zuenaren hedakunderik. Orduko eliza katolikoari hobeto zetorkion neurri bateko sorginkeria kalbin-darrekin nahasirik bezala ager-tzea; horrek ematen bai zion aukera eta bide errege Felipe II.ari, Vatikanoren aurrean, inguru hauetako parrokiak Baionako Apezpikutegitik ken eta Iruñeko-ra ekartzeko arrazoiak. Horrega-tik jarraitu zuten, eskualde haue-tan, ondoko urteetan ere sor-ginkerien salakuntzazko predi-kuekin. Besteak beste, 1618. ur-tea zehar Hondarribiko deitura zeraman Fray Joan de Zigarroa frantziskotarra ibili zen Baztango

herrietan barna, exortzista gisa, sorginkeriak uxarzen.

Baina sorginkeriaz zerbait zehatz jakin duenak Caro Baroja-ren lanetara jo beharra dauka.

Zalantzarik gabe esan neza-ke, Julio Caro Baroja, gure iraga-naren historia eta kultura ongien ezagutzen zuen gizona genuela.

1995.urteko abuztuan joan zaigu jakitun argia. Era hortako gizon banaka horiek iker lanera-ko berez izaten duten sena na-barmen erakutsi zuen Juliok. Jite onekoa bai zen bere izakera zintzoa, gaur egun hain urri ema-ten diren duintasunez bizi zen gi-zon prestua, ustelkeriarik gabea eta, hargatik une guzietan boron-daterik hoberenakin bidezko eta legezko zitzaionaren alde jartzen zekiena. Egungo jakitunek hala baliatzen dute bere izakera eta lana.

Beraz, Hondarriabiatik agur eta ohore bere irakaskintzogatik. Hainbeste zor diogunok nekez ahaztuko dugu. (G.B.)